

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASIDA BOLA HUQUQLARI

*Abdulkarimov Zuhridin Shavkatovich,
Toshkent Davlat transport universiteti, 2-kurs talabasi.
Tel raqami: +998 93 325 20 02*

Annotatsiya: Ushbu maqola Konstitutsiya va qonunchilik hujjatlarida bola huquqlari va erkinliklari, “Bola huquqlari to’g’risida” gi konvensiya, bolalar huquqlarini ta’minlash borasida xorij tajribasiga oid ma’lumotlar yoritib berilgan.

Kalit so’zlar: Bola huquqlari kafolatlari, bola huquqlari bo’yicha vakil, deklaratsiya, bola himoyachisi.

Sog'lom avlod jamiyatning eng katta boyligi hisoblanadi. Yosh avlod qadrlanmagan jamiyat hech qachon mukammal va tez rivojlana olmaydi. Kelajakni ishonib topshirish uchun har qanday jamiyat o'sib kelayotgan yosh avlodni qadrlamog'i, uning har tomonlama sog'lom qilib tarbiyalanishiga sharoit yaratib bermog'i lozim.

Konstitutsiya va boshqa qonunchilik hujjatlariga muvofiq har bir bolaga inson hamda fuqaro huquqlari va erkinliklari tegishli bo'ladi hamda davlat tomonidan kafolatlanadi.

Ma'lumki, keyingi vaqtlarda O'zbekiston milliy qonunchiligining xalqaro standartlarga uyg'unligini ta'minlash sari dadil olg'a qadam tashlamoqda. Fikrimizning dalili sifatida shuni aytish mumkinki, davlatimiz bola huquqlari kafolatlari to'g'risida, Odam savdosiga qarshi kurashish to'g'risida va bola huquqlarini himoya qilishga doir boshqa qator qonunlarni qabul qildi.

Ma'lumki, 1948 yil BMT Bosh Assambleyasi tomonidan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qabul qilingan. 1989 yil 20 noyabrda esa Bosh Assambleya rezolyusiyasi asosida "Bola huquqlari to'g'risida" gi Konvensiya qabul qilindi. O'zbekiston davlati bu konvensiyani 1992 yil 9 dekabrda ratifikatsiya qildi. Keyinchalik 2008 yil 7 yanvarda O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlari kafolatlari to'g'risida" gi Qonuni qabul qilinib, unga ko'ra bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari belgilab berildi.

Bola huquqlarining kafolatlarini ta'minlash va ushbu sohadagi xalqaro majburiyatlarni bajarishning ta'sirchan tizimini yaratish maqsadida 2019 yil 22 aprelda yana bir huquqiy hujjat: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Bola

huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4296-son qarori qabul qilindi va unga ko'ra O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) o'rinbosari - Bola huquqlari bo'yicha vakil lavozimi joriy etildi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasini bajarish strategiyasini va bola huquqlari masalalari bo'yicha boshqa hujjatlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etish huquqiga ega bo'ldi.

Shuningdek yuqoridagi qarorda belgilangan vazifalarni bajara borib, jismoniy va yuridik shaxslar, shu jumladan, bolalar hamda ular qonuniy vakillarining bola huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzilishi to'g'risidagi murojaatlarni ko'rib chiqish orqali bolaning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilinishi kafolatlarini ta'minlab beradi.

Ayniqsa, imkoniyati cheklangan bolalar, shuningdek yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar tarbiya muassasalarini tamomlagandan keyin ularning ijtimoiy moslashuviga, qonun hujjatlari talablariga javob beradigan turar joy bilan ta'minlanishiga ko'maklashadi.

Bolaning hayoti yoki sog'lig'iga xavf tug'ilganidan, uning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini buzilganligidan xabardor bo'lgan shaxslar bu haqda bola haqiqatda turgan joydagi vasiylik va homiylik organiga ma'lum qilishlari shart. Shunday ma'lumotlar olingan taqdirda, vasiylik va homiylik organi bolaning huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha zarur choralar ko'rishi shart.

Davlatimiz tomonidan bola huquqlarini nechog'li kafolatlanganligini nafaqat mamlakatimizda bu borada olib borilayotgan sa'y-harakatlarda, balki qator normativ-huquqiy aktlarda ham ko'rishimiz mumkin. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining oilaga, yoshlarga va axloqqa qarshi jinoyatlar bobida tegishli javobgarlik normalari o'rnatilgan. Chunonchi, Voyaga yetmagan yoki mehnatga layoqatsiz shaxslarni moddiy ta'minlashdan bo'yin tovlash, voyaga yetmagan shaxsni g'ayriijtimoiy hatti-harakatlarga jalb qilish, voyaga yetmagan bolalarni tilanchilik qilishga majbur qilish, o'n olti yoshga yetmagan shaxs bilan jinsiy aloqa qilish, ularga nisbatan uyatsiz-buzuq harakatlar qilish kabi jinoyatlar uchun qat'iy jazo choralari belgilab qo'yilgan.

O'zbekistonda bolalarni zo'rovonlikning barcha shakllaridan, mensimaslik, shafqatsizlik, qo'pollik, insoniy qadr-qimmatni kamsituvchi muomala, bolalarni haqoratlash yoki ekspluatatsiya qilishdan himoya qilish, milliy me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish, aholi o'rtasida huquqiy savodxonligini oshirish orqali

muhim islohotlar boshlandi. Majburiy bolalar mehnatidan foydalanish tugadi. Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarni, shuningdek, nogiron bolalarni internatlarga joylashtirishni kamaytirish va oldini olish maqsadida bolalarni deinstitutionalizatsiya qilish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Mahalliy va milliy darajadagi siyosatni ishlab chiqishda bolalar va yoshlarni o'z manfaatlariga ta'sir qiladigan qarorlarni qabul qilishda ularning fikrini inobatga olgan holda jalb qilish amaliyoti va mexanizmlarini kuchaytirish zarur, bu bolalar va yoshlarning jamiyatdagi ishtiroki uchun huquqiy bazani kengaytiradi. Bu, o'z navbatida, tinglash va jamoatchilik fikrini shakllantirishda ishtirok etish imkoniyatini beradi.

Bola huquqlarini ta'minlashga oid O'zbekiston Respublikasining siyosatini amalga oshirish BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi va inson huquqlari va erkinliklari to'g'risidagi boshqa xalqaro huquqiy hujjatlarning qoidalariga asoslanadi, ular 100 dan ortiq qonunlarda va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda amalga oshiriladi, ular orasida Respublika Konstitutsiyasi ustuvor o'rin tutadi. O'zbekiston, "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi va "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonunlar va boshqalar bolalar huquqlariga rioya etilishi va himoya qilinishini ta'minlashning mustahkam huquqiy bazasini va tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini yaratgan. Bolalar ombudsmani institutining tashkil etilishi jamiyat uchun bolalar muammolariga e'tiborning ko'rsatkichidir va ularning o'z huquqlariga ega bo'lgan shaxs sifatida ijtimoiy ahamiyatini tasdiqlaydi va aynan shu munosabat bilan ularning huquqlarini hurmat qilish jarayoni boshlanadi. Mamlakatda bolalar va yoshlar tomonidan taqdim etiladigan bola huquqlarini ta'minlash bo'yicha milliy monitoring tizimi yaratilgan.

Hozirgi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlarida bolalar bo'yicha Ombudsman instituti faoliyat ko'rsatmoqda. Jumladan Yevropada (Avstriya, Belgiya, Germaniya, Daniya, Islandiya, Ispaniya, Lyuksemburg, Rossiya, Norvegiya, Finlyandiya, Shvetsiya) va Lotin Amerikasida (Gvatemala, Kolumbiya, Kosta-Rika, Peru), shuningdek Kanada, Isroil va Yangi Zelandiyada. Bolalar uchun ombudsman instituti va uning yaratilishi mamlakatimizning BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi bo'yicha o'z majburiyatlarini bajarishini nazorat qilishning ajralmas qismidir.

Ko'pgina xorijiy mamlakatlarda Bolalar ombudsmani faoliyati maxsus qonunlar bilan tartibga solinadi (Polsha - 2000 yil 6 yanvardagi "Bola huquqlari bo'yicha ombudsman to'g'risida"gi qonun; Irlandiya - "Bolalar bo'yicha ombudsman to'g'risida" (2002); Fransiya - "Bola himoyachisi to'g'risida" 2000 yil

6 mart; Shvetsiya - 1993 yil 1 iyuldagi "Bolalar ombudsmani to'g'risida"gi qonun; Litva - 2000 yil 25 maydagi "Bola huquqlarini himoya qilish nazorati to'g'risida"gi qonun). BMTning Bola huquqlari qo'mitasi va boshqa inson huquqlari va erkinliklari sohasidagi shartnomaviy organlari tomonidan olib borilgan bolalar huquqlarining xalqaro monitoringi O'zbekistonda bolalar huquqlarini himoya qilishning samarali tashkiliy-huquqiy mexanizmlari mavjud emasligi bilan bog'liq qator muammolar mavjudligini ko'rsatadi.

Xususan, BMTning Bola huquqlari bo'yicha qo'mitasi Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyani amalga oshirish to'g'risidagi O'zbekistonning uchinchi-to'rtinchi milliy ma'ruzalarini ko'rib chiqish natijalari bo'yicha yakuniy kuzatuvlarida barcha tadbirlarni muvofiqlashtirish uchun yagona davlat organini yaratish zarurligini ta'kidladi, mamlakatda Konvensiyani amalga oshirish bilan bog'liq, bolalar huquqlari amalga oshirilishini monitoring qilish va baholash tizimini takomillashtirish, shu maqsadda Bola huquqlari bo'yicha komissar institutini tashkil etish, shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy hayotning barcha turlarini o'z ichiga olgan Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyani to'liq amalga oshirishga qaratilgan qonunchilikni yana-da takomillashtirish zarurligini tavsiya etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 22 apreldagi "Bola huquqlari kafolatlarini yana-da kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4296-son qaroriga asosan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) o'rinbosari — Bola huquqlari bo'yicha vakil lavozimi joriy etildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29 maydagi PQ-4736-sonli "Bola huquqlarini himoya qilishni takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi farmoni bilan Bola huquqlari bo'yicha Vakilning asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlari aniqlandi. Bola huquqlari bo'yicha Ombudsman o'z vakolatlarini mustaqil ravishda va davlat organlari va ularning mansabdor shaxslaridan mustaqil ravishda amalga oshiradi, daxlsizlik huquqidan foydalanadi va uni Oliy Majlis palatalarning roziligisiz jinoiy javobgarlikka tortish, hibsga olish, qamoqqa olish yoki sud tomonidan tayinlanadigan ma'muriy jazoga tortish mumkin emas.

Xorijiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, Bola huquqlari bo'yicha ixtisoslashgan ombudsmanlar faoliyati bola manfaatlarini yo'lida davlat boshqaruvini takomillashtirish, Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaning qoidalarini qonun hujjatlariga va huquqni qo'llash amaliyotiga joriy etish, bolaning shaxsiga hurmatni kuchaytirish, jamoatchilik ongi darajasini oshirish, davlat tuzilmalari tomonidan, ota-onalar va ularni o'rnini bosuvchi shaxslar tomonidan bolaning sha'ni va qadr-

qimmatini, huquqlari, erkinliklari va qonuniy hamda eng ustun manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi.

"Bolalar ombudsmani to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining maqsadi Bola huquqlari bo'yicha Ombudsman institutini tashkil etish va uning faoliyati bilan bog'liq jamoatchilik bilan aloqalarni tartibga solish, BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi va O'zbekiston Respublikasida bolalar va yoshlar huquqlari to'g'risidagi boshqa xalqaro hujjatlarning qoidalarini amalga oshirishga ko'maklashishdan iborat.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent-"O'zbekiston"-2023.
2. Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazi. "Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya va uning fakultativ protokollari" Toshkent-2009.
3. "O'zbekiston Respublikasi Bola huquqlari to'g'risidagi Qonuni" Toshkent-2006.
4. "Bola huquqlarini kafolatlari to'g'risida" Toshkent – 2008.
5. <https://advice.uz/oz/document/2657?keyword>